KİTAP TANITIMI

BELLEK YANILGISI

Gözge İslamoğlu *

Shaw, Julia (2017). Bellek Yanılgısı (Özgün Adı: The Memory Illusion). Çev. Funda Sezer. İstanbul: Say Yayınları. ISBN: 978-605-02-0611-1

Her birimiz aile, yakın çevre, okul, medya aracılığıyla bireysel ve toplumsal olarak birtakım bilgilerle karşılaşıp, bu bilgileri hafızalarımıza kaydetmekteyiz. Bu hafızalanma sürecinde oluşturulan izler belleklerimizde birer anıya dönüşerek, yeni bilgilere yer açmak üzere depolanmaktalar. Belleğin dinamik süreci zaman içinde bazı şeyleri tutmak, unutmak ve hatırlamak üzerine kuruludur. Kurulu olan bu düzen ise bizde sahip olduğumuz anıları ya da bilgileri istediğimiz zaman doğru bir şekilde geri çağırabileceğimiz hissi uyandırmaktadır. Peki, belleğin yeniden bulup getirdiği izlere ne kadar güvenilebilir? Herhangi bir şeyi eksiksiz bir şekilde hatırlamak mümkün müdür?

Belleğin hatırlamadaki rolüne ve hatırlanan bilginin güvenilirliğine ilişkin sorular, araştırmacılar tarafından da merak konusu olmakta, yapılan çalışmalarla bu sorulara çeşitli yanıtlar aranmaktadır. Belleğin güvenilirliğini farklı bakış açılarıyla ele alan en güncel çalışmalardan biri psikoloji bölümü öğretim üyesi olan ve sahte bellek araştırmaları yapan Dr. Julia Shaw tarafından yazılan Bellek Yanılgısı'dır. Bellek Yanılgısı, yazarın kitap kapağındaki deyimiyle "hatırlama, unutma ve sahte anılar üzerine bir inceleme"dir. Dr. Shaw 2017 yılında basılan kitabında; kimlik-bellek ilişkisi, algılama-hatırlama, beyin fizyolojisi, belleğin yanıltıcılığı, sahte anılar, medya-bellek ilişkisi ve bellekten en iyi şekilde faydalanmanın yöntemleri gibi konuları 10 bölüm altında tartışmaktadır. Her bölüm başlığının altında ise o bölümün temel sorunsalına ilişkin tek cümleden ya da sorudan oluşan bir ipucu bulunmaktadır. Sorunsalın detaylandırılıp örneklendirildiği kısımlar da alt başlıklarla desteklenmektedir.

Dr. Shaw, kitabın Giriş bölümünde yaptığı çalışmayla Ben kimim? Ben neyim? Gerçek nedir? gibi insan olmanın özüne yönelik sorular üzerine bir sorgulama süreci başlatmak istediğini belirtmektedir. Bu bağlamda kimliği oluşturan kişisel anıların bellek dünyasındaki konumu ile ilgili bir araştırma ortaya koyarken, belleğin doğruluğunu sorgulamanın gerekliliğinden de söz etmektedir. Kitabın amacı belleğin insanları nasıl yanıltabileceği üzerine düşünmeyi sağlamaktır (2017: 8-10). Bellek hatalarının nasıl meydana geldiği, unutma ve hatırlamanın biyolojik nedenleri, sosyal çevre, medya ve eğitimin anılar üzerindeki rolleri ile bu anılardaki hatalar/yanılgılar da yine kitabın inceleme konuları arasında yer almaktadır (2017: 13-14).

Kitabın bölümleri anlamsal açıdan birbirini tamamlamaktadır. Başka bir bölümde ele alınmış olan kavramlar ile örneklere atıflar yapılması da okuyucunun konuları takip etmesini kolaylaştırmaktadır. Bellek Yanılgısı'nın ilk bölümü sahte anılarla ilgilidir. Belleğin hatalı ve aldatıcı yanı ile sıklıkla karşılaşılan bellek hatalarına da değinilen bölümde, gerçek olaylar ve sahte anılar arasındaki ilişkiye yönelik araştırmalara yer verilmiştir. Algı, hatırlama ve bellek arasındaki etkileşime odaklanan ikinci bölümde sosyal medyada tartışmalara konu olan farklı renk algılamaları üstüne yapılan araştırmalar incelenmiştir.

İnsanların zaman algısından kaynaklanan yanılgılar yine zaman-bellek ilişkisi bağlamında okuyucuyla paylaşılmaktadır.

Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Kocaeli, gözde.islamoglu@kocaeli.edu.tr

Yazar, üçüncü bölümde beyin fizyolojisini ele almaktadır. Bilimsel bilgileri kapsayan bölümde, beyin fizyolojisinin anılarla ilişkisi somut örneklerle açıklanmaktadır. Beyin fizyolojisinden kaynaklanan bellek yanılgıları, belleğin çağrışımsal olma özelliği, çağrışımların bellek yanılgılarına etkileri de altı çizilen diğer konulardır. Dördüncü bölüm zihnin bilgi depolama kapasitesi ve çeşitli bellek becerilerine sahip insanlarla ilgilidir. Bu konudaki deneylere, çalışmalara ve raporlara yer verilen bölümde belleğin yanıltıcı niteliği ile hatırlama ve unutmanın önemi de yine karşımıza çıkmaktadır. Anı oluşumunda dikkatin rolü beşinci bölümün temel konusudur. Dikkat ve belleğin birbirlerini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirildiği bölümde, fizyolojik ve psikolojik süreçler de vurgulanmaktadır. Beşinci bölümde yer alan diğer öğeler ise uyku, subliminal öğrenme ve hipnozdur. Yazar bu kavramları anılar üzerindeki etkileri ile öğrenme süreçlerindeki yerleri açısından örneklerle sorgulamaktadır. Altıncı bölüm belleğe duyulan güveni tartışmaya açmaktadır. Şüpheli tanıklık, yanlış beyanlar ve sorgulama/kanıt toplama sürecindeki hatalı davranışların dava dosyalarına yansıma biçimleri konusundaki kaygılarını ifade eden Dr. Shaw, bellek yanılgılarını bir kriminolog olarak yeniden ele almaktadır. Aşırı özgüvenin bellek ve güven yanılmalarına yol açabileceğini belirten yazara göre insanların daha sonra hatırlayacaklarını düşünerek bir bilgiyi not almayı gerekli görmemeleri ya da ertelemeleri de yapılan en yaygın hatalardan biridir (2017: 172-173).

Kitabın yedinci bölümünde duygusal olaylara dair anıların barındırdığı kusurlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde travmanın ve çok duygusal olayların yarattığı unutkanlık ve yanılgılar, bireysel yaşanmışlıklar ve toplumsal açıdan önemli olayların medyaya yansıması çerçevesinde incelenmektedir. Dr. Shaw insanların olmamış şeylere inanmalarını sağlamak anlamına gelen bellek korsanlığı kavramını kendi işinden ve çalışmalarından örnekler vererek açıklamaktadır. Ayrıca kendi bellek korsanlığı sürecine ilişkin detayları adım adım okuyucuları ile paylaşmaktadır (2017: 202). Sekizinci bölümde sosyal medyanın insanların görüşleri, algıları ve anıları üzerinde oynadığı yanıltıcı role odaklanılmaktadır. Sosyal medya insanları kendi yaşadıkları bireysel olaylar üzerinden etkileyebildiği gibi toplumsal olaylar açısından da etkileyebilmektedir. İnternetteki bilgi yoğunluğu göz önüne alındığında doğru bilgi kaynaklarına ulaşabilmenin zorluğundan söz edilen bölümde, bu bilgilerin depolama süreçlerinin değişime uğradığı da aktarılmaktadır.

Kitabın dokuzuncu bölümünde travmatik olayların yanlış hatırlanması ve sahte anıların davalara yansıyarak insanların hayatlarını nasıl etkileyebileceğini örneklendiren bir vakadan söz edilmektedir. Bilimsel bilgi eksikliğinin özellikle davalarda sorunlara yol açabileceğini belirten Dr. Shaw'a göre davalarla ilgilenen profesyonellerin doğru terimleri kullanmaları ve belleği konu alan en son araştırmalardan haberdar olmaları önemlidir (2017: 274-275). Tartışmalarına bu konudaki görüşlerinin hangi açılardan eleştirilebileceğini de ekleyen yazar, sahte anıları göz önünde bulundurmanın önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Kitabın son bölümünde yazar daha önceki bölümlerde değindiği konularla okurda bir sorgulama süreci başlattığını ummaktadır. Ayrıca kitabı yazma nedeni olan herkesin kusurlu belleklere sahip olduğunu kabul etmesini sağlama amacının da altını çizerek okura doğrudan seslenmektedir (2017: 279). Daha önce bellek kusurlarının detaylı bir şekilde anlatıldığı kitabın onuncu bölümünde belleği en iyi şekilde kullanma yollarına yönelik ipuçları verilmektedir. Hatırlamaya yardımcı olabilecek tekniklerin ve araçların okura sunulduğu bölümde, mekân-bellek ilişkisine dayanarak çağrışımlar aracılığıyla işleyen bellek sarayı da yer almaktadır. Bellek Yanılgısı, belleğin anıları oluştururken ya da aktarırken nasıl yanılabileceği, yaratılan sahte anıların kişiler ve olaylar üzerindeki etkileri konularına ilgi duyan, bu konularda eğitim gören ya da araştırma yapmak isteyen herkes için oldukça bilgilendirici bir kaynak niteliğindedir. Kitap akıcı bir dile sahip olmakla birlikte, konuyu anlamayı destekleyebilecek kavramlar, benzetmeler ve somut örneklerle desteklenmektedir. Dr. Shaw tarafından verilen örnekler hem yapılan öncü çalışmaları hem de yeni tarihli araştırmaları kapsamaktadır. Bu bağlamda daha detaylı bilgi edinmek isteyen okurlara alanın önemli isimleri ve yaptıkları çalışmalara yönelik geniş bir çerçeve sunulmaktadır. Her bölümün kaynakçası, kitabın en sonunda bölüm başlıklarının altında yer alırken, kitabın sonunda dizin de bulunmaktadır.